

УДК 342.9

В.Л. Костюк, начальник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки Національної академії внутрішніх справ

В.В. Литвин, науковий співробітник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки Національної академії внутрішніх справ

ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ ДІЛЬНИЧНИМИ ІНСПЕКТОРАМИ МІЛІЦІЇ

Проаналізовано теоретико-правові засади адміністративно-правової профілактики незаконного обігу наркотиків. Обґрунтовано новий механізм взаємодії дільничних інспекторів міліції з громадськими організаціями щодо індивідуальної профілактики наркозалежних осіб.

Ключові слова: теоретико-правові засади, адміністративно-правова профілактика, індивідуальна профілактика, незаконний обіг наркотиків, громадські організації, наркозалежні особи.

Проанализированы теоретико-правовые основы административно-правовой профилактики незаконного оборота наркотиков. Обоснован новый механизм взаимодействия участковых инспекторов милиции с общественными организациями по индивидуальной профилактике наркозависимых лиц.

The analysis of the state of theoretical legal principles of administrative-legal prevention of drug trafficking. Motivated a new mechanism of interaction district police officers with governmental organizations on individual prevention drug addicts.

Питання адміністративно-правової профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів й донині залишається недостатньо дослідженим у вітчизняній правовій науці, що свідчить про необхідність комплексної розробки правових та організаційних засад діяльності підрозділів органів внутрішніх справ щодо адміністративної протидії правопорушенням, які вчиняються у цій сфері.

Теоретичні та практичні питання профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені О.М. Бандурка, А.В. Бережний, Ю.П. Битяк, В.В. Галуцько, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, В.В. Доденко, Д.П. Калаянов, Р.А. Калужний, Т.О. Коломоєць, О.В. Кузьменко, М.В. Лошицький, С.О. Мосьондза, О.М. Пасенюк, О.П. Рябченко, С.Г. Стеценко та інші.

Вживання наркотиків в Україні досягло загрозливих масштабів. За даними Міністерства охорони здоров'я України у 2013 році в країні налічувалося 387 тис. споживачів ін'єкційних наркотиків (за даними міжнародних організацій ВООЗ і UNAIDS

ін'екційних наркоманів у країні налічується близько 425 тис., а згідно з даними незалежних експертів в Україні вживають наркотики від 1 до 1,5 млн осіб, і їхня кількість щорічно збільшується на 8—10 %). Загалом у цьому році наркотичні засоби вживали 33 людини на 10 тис. населення (для порівняння: у 2001 році таких було 21).

При цьому на обліку в МВС України перебуває близько 150 тис. наркоманів.

Щорічно від наркоманії і пов'язаних з нею хвороб (ВІЛ/СНІД, вірусні гепатити, специфічні онкозахворювання, туберкульоз тощо) в Україні помирає до 120 тис. осіб (у світі щодня гине 330 осіб, налічується близько 250 млн хворих на наркоманію, що становить 4 % населення) [1].

Особи, хворі на наркоманію, не лише завдають шкоди своєму здоров'ю, а ще й вчиняють багато правопорушень, у тому числі у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Так, упродовж останніх років у межах проведення спеціальних операцій «Мак» і «Батискаф» викрито понад 424,8 тис. правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, судами накладено понад 120,7 тис. стягнень за такі правопорушення. Наркозалежними особами та особами в стані наркотичного сп'яніння вчинено 86,2 тис. правопорушень.

Зрозуміло, що протидія у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів за допомогою кримінально-правових засобів (виявлення вчиненого злочину, викриття винних, їх засудження та покарання згідно із законом) не може забезпечити зменшення рівня злочинності, а її ліквідацію і погортів. Кримінальна відповідальність настає, як правило, набагато пізніше того часу, коли особа стає схильною до немедичного вживання наркотичних засобів і психотропних речовин, а тому осіб, хворих на наркоманію, важко злякати покаранням. Отже, актуальною залишається профілактична робота, що сприяє запобіганню антигромадським проявам на ранній стадії їх розвитку.

Слід зазначити, що норми адміністративного законодавства містять значний ресурс щодо запобігання правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, і правильне застосування дільничними інспекторами міліції адміністративно-правових заходів може відіграти навіть вирішальну роль у їх припиненні.

На жаль, чинне українське антинаркотичне законодавство здебільшого концентрує увагу на боротьбі з кримінальними структурами або на примусовому лікуванні осіб з наркотичними проблемами. Такий стан справ суперечить документам Комісії ООН щодо наркотичних засобів [2, с. 278].

Загалом діяльність дільничних інспекторів міліції з профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків базується на трьох рівнях:

- загальному, що передбачає виявлення причин, умов і чинників, які сприяють поширенню наркоманії, відпрацювання механізму взаємодії дільничних інспекторів міліції з громадськими організаціями, а також виявлення дільничними інспекторами міліції наркозалежних осіб і направлення їх через координуючу громадську організацію до відповідних установ для отримання медичної і соціальної допомоги;

- основному, змістом якого є превентивний вплив на певні соціальні групи (неповнолітніх осіб, студентської молоді, осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі за злочини у сфері незаконного обігу наркотиків);

- індивідуальній профілактиці — соціально спрямованій діяльності дільничних

інспекторів міліції з виявлення таких правопорушень, ліквідації чинників, які сприяють їх вчиненню.

Результативність профілактичних заходів суттєво зростає за умов тісної взаємодії дільничних інспекторів міліції з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а саме з Державною службою України з контролю за наркотиками, радами з питань протидії ВІЛ, туберкульозу, наркоманії та ВІЛ-інфекції при міськвиконкомах тощо.

Налагодження такої співпраці з органами місцевого самоврядування, населенням і громадськими формуваннями з охорони громадського порядку у профілактиці правопорушень є однією з функцій, закріплених Положенням про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11.11.2010 р. № 550 [3]. У цьому сенсі актуальним стає відновлення діяльності Громадської спостережної ради з питань протидії наркоманії як дорадчо-консультаційного органу на громадських засадах при підрозділах дільничних інспекторів міліції з удосконаленими напрямками її функціонування, спрямованими на допомогу наркозалежним особам у зміні їх поведінки, працевлаштуванні, налагодженні стосунків у сім'ї, залученні до активної суспільної діяльності. Цей орган може об'єднати Центр допомоги наркозалежним «Допомога», міський лікувально-консультаційний центр, наркологічний реабілітаційний центр, міжнародний благодійний фонд «Варшава», жіночий консультативно-реабілітаційний центр «Надія» тощо.

Ефективнішому запобіганню правопорушенням ще на перших етапах становлення особи на злочинний шлях сприятиме також вдосконалення співпраці дільничних інспекторів міліції з громадськими організаціями шляхом підписання договорів про надання правової і терапевтичної допомоги наркозалежним особам, адже така співпраця суттєво підвищить рівень поінформованості дільничних інспекторів міліції.

Сприятиме профілактиці правопорушень зазначеної спрямованості й широке запровадження експрес-тестів для визначення вмісту в організмі наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що дозволить своєчасно виявляти осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби, брати їх у подальшому на облік і застосовувати щодо них консультативний нагляд з метою недопущення вживання ними цих речовин у майбутньому.

З огляду на зазначене доцільно доповнити п. 8.3 наказу МВС України від 11.11.2010 р. № 550 «Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України», зазначивши у ньому, що одним із способів виявлення осіб, які підлягають профілактичному впливу, є використання експрес-тестів на виявлення в їх крові наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а саме: «ПРОФИТЕСТ», «ИХА-МАРИХУАНА-ФАКТОР», «Sniper».

Профілактична робота із запобігання поширенню наркоманії є одним із лейтмотивів Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2011—2015 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2009 р. № 1808 [4].

Важливим питанням у профілактичній роботі дільничних інспекторів міліції щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним з наркоманією, є приділення уваги

суб'єктам господарювання, діяльність яких пов'язана з розробкою, виробництвом, виготовленням, зберіганням, перевезенням, придбанням, реалізацією, вивезенням з території України та ввезенням на територію України наркотичних речовин або з культивуванням, вирощуванням рослин, які містять наркотичні засоби, для промислових потреб. Дільничний інспектор міліції має знати кількість і місце розташування всіх таких суб'єктів господарювання, які розташовані на його адміністративній дільниці. У взаємодії з підрозділами боротьби з незаконним обігом наркотиків служба дільничних інспекторів міліції виконує контрольну-наглядову функцію, перевіряючи та інспектуючи такі суб'єкти господарювання для виявлення порушень законного обігу наркотичних речовин на території адміністративної зони.

Важливе значення має співпраця з аптеками та фармацевтичними підприємствами, на яких виготовляють лікарські засоби, у тому числі й ті, що містять наркотичні, психотропні речовини і прекурсори та не заборонені до вільного продажу (особливо з огляду на негативну тенденцію до вживання таких ліків).

Особливу увагу дільничні інспектори міліції мають звертати на виявлення та припинення роботи підпільних лабораторій (у тому числі у житлових чи підсобних приміщеннях), обладнаних виробничим або кустарним устаткуванням, у яких виготовляють заборонені речовини. Слід мати на увазі, що такі підпільні лабораторії можуть функціонувати на хіміко-фармацевтичних підприємствах, у хімічних лабораторіях науково-дослідних установ і закладів освіти, лабораторіях підприємств хімічної та харчової промисловості.

Ефективність профілактичної роботи у протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів багато в чому залежить від тісної взаємодії дільничного інспектора міліції з громадянами, завдяки якій він має можливість отримувати певну інформацію про місця збуту наркотичних речовин та осіб, які, на думку місцевих жителів, займаються незаконним вирощуванням і виготовленням наркотичних речовин, осіб, які вживають наркотичні речовини, психотропні засоби та прекурсори, осіб, які намагаються схилити неповнолітніх осіб до немедичного вживання наркотичних речовин, тощо.

Гарні результати у такій профілактиці мають застосування методів переконання та примусу, зокрема, до раніше засуджених за злочини у цій сфері осіб та осіб, яких взято на облік в органах внутрішніх справ, а також організація направлення таких осіб на добровільне лікування від наркоманії.

Слід зазначити, що однією з причин швидкого розповсюдження «моди» на наркотики є послаблення соціального контролю для протидії наркоманії, що потребує від дільничних інспекторів міліції підвищення контролю за середовищем наркоманів, посилення протидії залученню (втягуванню) осіб до споживання таких речовин, контролю за виявленням безпритульних осіб, повій, жебраків тощо.

Починати профілактичну роботу потрібно вже на стадії, коли в особи виник нездоровий інтерес до наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, виявляти серед найближчого її оточення осіб (друзів, рідних, знайомих), які можуть провокувати до їх вживання. До профілактичних бесід слід залучати лікарів-наркологів, членів родини, психологів, представників влади, духовенства та ін., які є авторитетом для таких осіб.

Особливої ваги у профілактичній роботі дільничних інспекторів міліції набуває тісна взаємодія зі шкільними закладами та вищими навчальними закладами осві-

ти, адже неповнолітні часто навіть не мають уявлення про те, як швидко організм звикає до наркотичних засобів та про тяжкі наслідки такої звички. До цієї роботи дільничним інспекторам міліції слід залучати представників служби у справах дітей, батьків дітей, запрошувати осіб, які поборолі цю залежність. Під час бесіди слід звертати увагу на симптоми, які свідчать про вживання наркотичних речовин.

Важливо виявляти осіб, які входять до групи ризику як щодо вживання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, так і щодо їх розповсюдження, постійно проводити так звані рейди в місцях концентрації молоді.

На жаль, навіть найактивніша робота у боротьбі з розповсюдженням наркоманії не дає 100 % позитивного результату, а отже, у цій роботі потрібно шукати нових шляхів.

Підсумовуючи зазначене, слід констатувати, що профілактична робота, яку проводять також дільничні інспектори міліції у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (виявлення та покарання наркозалежних осіб, їх лікування та повернення здоровими у суспільство, виявлення та усунення причин і умов учинення таких правопорушень тощо), дає позитивні результати у зниженні рівня їх немедичного вживання, сприяє оптимізації соціальної ситуації у суспільстві, підвищенню авторитету органів внутрішніх справ.

Водночас наявні проблеми правового та організаційного характеру (у тому числі недосконалість нормативно-правової бази, недосконала організація діяльності служби дільничних інспекторів міліції), відсутність сучасних науково обґрунтованих методик з питань запобігання та викриття фактів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів не дозволяють вважати цю роботу достатньо ефективною.

Внесені пропозиції щодо вдосконалення заходів забезпечення ефективної протидії дільничних інспекторів міліції незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, у тому числі підвищення результативності профілактичного її аспекту, сприятимуть покращанню цієї роботи в цілому.

Список використаної літератури

1. *Статистичний огляд* Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.moz.gov.ua>
2. *Бандурка О.М.* Адміністративна діяльність. Частина особлива : підручник / О.М. Бандурка. — К. ; Харків : «Еспада», 2000. — 368 с.
3. *Наказ* Міністерства внутрішніх справ України від 11.11.2010 № 550 «Про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>.
4. *Розпорядження* Кабінету Міністрів України від 13.09.2010 № 1808-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2011—2015 роки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1808-2010-р>.